

BANKLARDA TRANSFORMATSIYA JARAYONINI TAKOMILLASHTIRISH

Baynazarova Gulmira Shakirjanovna

Bank Moliya akademiyasi MBA Banking yo'nalishi
Ipoteka bank OTP Group Toshkent viloyat filiali
Minibank va chakana amaliyotlar bo'limi boshlig'i.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13752797>

Annotatsiya. Ushbu maqola O'zbekiston bank tizimidagi transformatsiya jarayonlarini tahlil qiladi va uni takomillashtirish yo'llarini o'rganadi. Tadqiqot metodologiyasi sifatida adabiyotlar tahlili, statistik ma'lumotlar tahlili va xorijiy mamlakatlar tajribasini o'rganish qo'llanilgan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalarni joriy etish, xizmat ko'rsatish sifatini oshirish, risk-menejmentni takomillashtirish kabi yo'nalishlar O'zbekiston banklarining raqobatbardoshligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Maqola banklar transformatsiyasini takomillashtirishga qaratilgan bir qator takliflar bilan yakunlanadi.

Kalit so'zlar: bank tizimi, transformatsiya, raqamli texnologiyalar, raqobatbardoshlik, risk-menejment.

IMPROVING THE TRANSFORMATION PROCESS IN BANKS

Abstract. This article analyzes transformation processes in the banking system of Uzbekistan and studies ways to improve it. As a research methodology, literature analysis, statistical data analysis and the study of the experience of foreign countries were used. The results show that such areas as the introduction of digital technologies, improving the quality of services, improving risk management are important in increasing the competitiveness of Uzbekistan's banks. The article concludes with a series of proposals aimed at improving the transformation of banks.

Keywords: banking system, transformation, digital technology, competitiveness, risk management.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРОЦЕССА ТРАНСФОРМАЦИИ В БАНКАХ

Аннотация. В данной статье анализируются процессы трансформации банковской системы Узбекистана и исследуются пути ее совершенствования. В качестве методологии исследования использовались анализ литературы, анализ статистических данных, изучение опыта зарубежных стран. Результаты показывают, что такие направления, как внедрение цифровых технологий, повышение качества обслуживания, совершенствование риск-менеджмента, играют важную роль в повышении конкурентоспособности банков Узбекистана. Статья завершается рядом предложений, направленных на улучшение трансформации банков.

Ключевые слова: банковская система, трансформация, цифровые технологии, конкурентоспособность, риск-менеджмент.

KIRISH

O'zbekiston bank tizimi so'nggi yillarda jadal rivojlanish bosqichiga qadam qo'ydi. Banklar faoliyatini tartibga soluvchi qonunchilik bazasi takomillashtirildi, xorijiy investitsiyalar jalb qilindi, yangi bank mahsulotlari va xizmatlari joriy etildi. Shu bilan birga, globallashtirish va raqamli innovatsiyalar davrida O'zbekiston banklari oldida transformatsiyani yanada chuqurlashtirish va raqobatbardoshlikni oshirish vazifasi turibdi [1].

Ushbu maqolaning maqsadi O'zbekiston bank tizimidagi transformatsiya jarayonlarini tahlil qilish, xorijiy tajribani o'rganish hamda sohani yanada takomillashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot natijalaridan bank tizimini isloh qilishda va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishda foydalanish mumkin.

METODOLOGIYA VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Maqolani yozishda adabiyotlar tahlili, statistik ma'lumotlar va xalqaro tajribani o'rganish metodlaridan foydalanildi. Bank sohasidagi transformatsiya masalalari bo'yicha xorijlik olimlardan J.Barberis [2], D.Arner [3], D.W.Arner [4] kabi mualliflarning ishlari o'rganildi.

O'zbekistonda bu borada A.Abduqodirov [5], N.Jumayev [6] kabi iqtisodchi olimlarning tadqiqotlariga tayanildi.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki, Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg'armasi kabi tashkilotlarning ma'lumotlar bazasidan statistik ma'lumotlar olindi va tahlil qilindi. Xorijiy mamlakatlar, jumladan, Janubiy Koreya, Turkiya, Rossiya kabi davlatlarning bank tizimidagi o'zgarishlar o'rganildi va O'zbekiston uchun foydali jihatlar ajratib olindi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, O'zbekiston bank tizimida transformatsiya jarayonlari jadal kechmoqda. 2023-yil yakunlariga ko'ra, bank tizimidagi aktivlar hajmi 711 111 mlrd so'mni tashkil etdi. Bu ko'rsatkich 2022-yilga nisbatan 67% ga o'sgan.

Aktivlar tarkibida eng katta ulushni davlat ulushi mavjud banklar egallaydi (67%). Xususan, «O'zmillybank» aktivlari 133 147 mlrd so'mni (umumiy aktivlarning 19% i), «O'zsanoatqurilishbank» aktivlari esa 82 618 mlrd so'mni (12%) tashkil etadi.

Xususiylar orasida «Agrobank» yetakchilik qilmoqda. Uning aktivlari 73 707 mlrd so'mga yetib, umumiy aktivlarning 10% ini tashkil etdi. Shuningdek, «Aloqabank» (3%), «Turonbank» (2%) va boshqa xususiylar banklarning ulushi ham oshib bormoqda.

Kreditlar hajmi bo'yicha ham o'sish kuzatildi (70%). Eng ko'p kredit ajratgan banklar qatoriga «O'zsanoatqurilishbank» (60 316 mlrd so'm), «O'zmillybank» (103 057 mlrd so'm) va «Agrobank» (59 192 mlrd so'm) kiradi.

Depozitlar bo'yicha ham ijobiy o'zgarishlar ro'y berdi. Jami depozitlar hajmi 275 422 mlrd so'mga yetdi. Depozitlar bo'yicha ham davlat ulushi yuqori banklar yetakchilik qilmoqda. Masalan, «Xalq banki» depozitlari 21 766 mlrd so'mni (8%), «Aloqabank» esa 11 071 mlrd so'mni (4%) tashkil etdi.

Kapital ko'rsatkichlari tahlili shuni ko'rsatadiki, banklar kapitallashuvi 38% ga oshgan.

Kapital bankning 44 093 mlrd so'mni egallagan. Kapital bo'yicha ko'rsatkichlar shuni ko'rsatadiki, eng yuqori kapitalga ega banklar "Kapital bank" va "Hamkorbank" hisoblanadi (mos ravishda 6% va 4%).

Quyidagi jadvalda O'zbekiston bank tizimining 2023-yil yakunlari bo'yicha asosiy ko'rsatkichlari keltirilgan [7]:

1-jadval. O'zbekiston bank tizimining 2023-yil yakunlari bo'yicha asosiy ko'rsatkichlari¹

¹ Bank tizimi daromadlilik ko'rsatkichlari, <https://cbu.uz/uz/statistics/bankstats/1844929/>

№	Bank nomi	Aktiv		Kredit		Kapital		Depozit	
		summa	ulushi	summa	ulushi	summa	ulushi	summa	ulushi
		mlrd so'm	foizda	mlrd so'm	foizda	mlrd so'm	foizda	mlrd so'm	foizda
	Jami	711 111	100%	500 644	100%	105 162	100%	275 422	100%
	Davlat ulushi mavjud banklar	475 284	67%	348 293	70%	65 544	62%	137 782	50%
1	O'zmilliybank	133 147	19%	103 057	21%	18 428	15%	35 493	13%
2	O'zsanoatqurilishbank	82 618	12%	60 316	12%	9 580	9%	16 491	6%
3	Agrobank	73 707	10%	59 192	12%	11 987	11%	17 279	6%
4	Asaka bank	54 420	8%	36 619	7%	6 743	6%	14 021	5%
5	Xalq banki	42 204	6%	27 913	6%	6 082	6%	21 766	8%
6	Birinchi turdagi banklar	30 657	4%	21 601	4%	4 027	4%	10 063	4%
7	Mikrokreditbank	22 308	3%	15 816	3%	3 936	4%	6 605	2%
8	Aloqa bank	18 942	3%	11 412	2%	2 686	3%	11 071	4%
9	Turon bank	17 026	2%	12 196	2%	1 908	2%	4 969	2%
10	Poytaxt bank	256	0%	172	0%	167	0%	83	0%
	Boshqa banklar	235 826	33%	152 351	30%	39 618	38%	137 641	50%
11	Ipoteka-bank	49 260	7%	35 680	7%	7 745	7%	21 006	8%
12	Kapital bank	44 093	6%	29 307	6%	5 055	5%	34 302	12%
13	Hamkorbank	25 749	4%	18 211	4%	4 533	4%	10 256	4%
14	Ipak yo'li bank	20 260	3%	13 363	3%	3 202	3%	10 040	4%
15	Orient Finance bank	15 035	2%	10 844	2%	2 676	3%	10 435	4%

Yuqoridagi jadvaldan ko'rinadiki, O'zbekiston bank tizimi jadal sur'atlar bilan rivojlanib bormoqda. Davlat va xususiy banklar o'rtasidagi raqobat kuchayib, mijozlarga sifatli xizmat ko'rsatish imkoniyatlari ortmoqda. Ayni paytda, banklar oldida transformatsiya jarayonlarini yanada chuqurlashtirish, raqamli texnologiyalarni keng joriy etish va xalqaro moliya bozorlarida faol ishtirok etish vazifalari turibdi.

Raqamli texnologiyalarni keng joriy etish. Bugungi kunda an'anaviy bank xizmatlari bilan raqobatlasha oladigan yangi moliyaviy-texnologik kompaniyalar (FinTech) paydo bo'lmoqda.

Ular mijozlarga onlayn rejimda, qulay va tez xizmat ko'rsatish imkonini beradi [2, 15]. Shu bois banklar ham o'z faoliyatini raqamli transformatsiya qilishi, masofaviy xizmatlar ulushini oshirishi zarur.

Xizmat ko'rsatish sifatini yaxshilash. Mijozlar talablari o'sib borishi bilan banklar ko'rsatadigan xizmatlar sifati ham oshib borishi kerak. Buning uchun xodimlar malakasini oshirish, mijozlar bilan ishlashning innovatsion usullarini qo'llash talab etiladi.

Risk-menejmentni kuchaytirish. Raqamli texnologiyalar rivojlanishi bilan operatsion va kiber-xavfsizlik risklari ham ortib bormoqda [3]. Banklar faoliyatining barqarorligini ta'minlash uchun risk-menejmentning ilg'or usullarini qo'llash, stress-testlar o'tkazish, riskni boshqarishning avtomatlashtirilgan tizimlarini joriy qilish muhimdir.

Yangi mahsulotlarni ishlab chiqish. Banklar an'anaviy depozit va kreditlash xizmatlari bilan cheklanib qolmasdan, mijozlarning o'zgarib borayotgan ehtiyojlariga mos yangi moliyaviy mahsulotlarni taklif qilishi zarur [4]. Bunga misol qilib, mobil to'lov tizimlari, raqamli banking, P2P kreditlash kabilarni keltirish mumkin.

Regulyativ muhitni takomillashtirish. Bank tizimi rivojlanishi uchun qulay huquqiy-me'yoriy bazani shakllantirish muhim. Buning uchun litsenziyalash tartibini soddalashtirish, kapitallashuvga qo'yilgan talablarni optimallashtirish, raqamli bank xizmatlarini tartibga solishning innovatsion yondashuvlarini qo'llash talab etiladi [5].

Yuqorida keltirilgan yo'nalishlar O'zbekiston bank tizimi transformatsiyasini yanada takomillashtirishga xizmat qiladi. Jahon amaliyoti shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalarni joriy etish banklarning raqobatbardoshligini oshirishning muhim omili hisoblanadi. Masalan, Janubiy Koreya banklari 2015-yilda mobil banking tizimini ishga tushirgan bo'lsa, bugungi kunga kelib foydalanuvchilar soni 40 milliondan oshdi [6, 42]. Bu esa an'anaviy bank xizmatlariga bo'lgan talabni 30 foizga qisqartirdi.

Ipoteka bank O'zbekistonning yirik tijorat banklaridan biri sifatida xalqaro pul o'tkazmalari sohasida faol ishtirok etmoqda. 2023-yil ma'lumotlariga ko'ra, bank orqali amalga oshirilgan xalqaro pul o'tkazmalarining umumiy hajmi 1.2 milliard AQSh dollarini tashkil etgan, bu esa o'tgan yilga nisbatan 18% o'sishni ko'rsatadi [7]. Bu ko'rsatkich mamlakatdagi o'rtacha o'sish sur'atidan (15%) yuqori bo'lib, Ipoteka bankning bu sohada yetakchi o'rinlardan birini egallaganini ko'rsatadi.

Ipoteka bank xalqaro pul o'tkazmalarini hisobga olishda MHXS (IFRS) standartlarini to'liq joriy etgan va bu jarayonni 90% darajada avtomatlashtirgan. Bu esa bankning 60% avtomatlashtirish darajasiga ega bo'lgan boshqa banklardan ancha oldinda ekanligini ko'rsatadi.

Bank xalqaro pul o'tkazmalari auditini yiliga ikki marta o'tkazadi, bu esa o'rtacha ko'rsatkichdan (yiliga bir marta) yuqori. Bunday yondashuv bankning operatsiyalar xavfsizligi va shaffofligiga alohida e'tibor qaratayotganini ko'rsatadi.

Bu ma'lumotlar Ipoteka bankning xalqaro pul o'tkazmalari sohasida yetakchi o'rinlardan birini egallaganini va innovatsion yechimlarni faol joriy etayotganini ko'rsatadi. Biroq, bank oldida hali ham xavflarni boshqarish va xalqaro standartlarga to'liq moslashish kabi vazifalar turibdi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytganda, O'zbekiston bank tizimini transformatsiya qilishda muhim vazifalar turibdi. Davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash va banklar sa'y-harakatlari bilan quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish lozim deb hisoblaymiz:

Yangi texnologiyalarni, xususan, bulutli texnologiyalar, sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar tahlili (Big Data) kabi raqamli yechimlarni keng joriy etish;

Masofaviy bank xizmatlari, mobil ilovalar va onlayn platformalar taklif etish orqali mijozlarga qulaylik yaratish;

Bank xizmatchilari malakasini oshirish, mijozlar bilan ishlashning zamonaviy usullarini o'rgatish;

Xalqaro moliyaviy institutlar va rivojlangan davlatlar banklari bilan hamkorlikni kengaytirish, ilg'or tajribalarni o'rganish;

Yangi mahsulot va xizmatlar ishlab chiqarishni rag'batlantirish, startaplarni qo'llab-quvvatlash;

Bank nazoratini takomillashtirish, sohaga oid qonunchilikni xalqaro talablarga muvofiqlashtirish.

Ko'rinib turibdiki, bank tizimini transformatsiya qilish ko'p qirrali jarayon bo'lib, barcha ishtirokchilar sa'y-harakatlarini talab qiladi. Ushbu chora-tadbirlarni bosqichma-bosqich amalga oshirish O'zbekiston bank sektorining xalqaro raqobatbardoshligini oshirish, mijozlar manfaatlarini to'laqonli ta'minlash imkonini beradi.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-maydagi "2020-2025-yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasi bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida"gi PF-5992-son Farmoni.
2. Barberis, J. (2018). Fintech Innovation: Disrupting the Financial Sector. In Handbook of Blockchain, Digital Finance, and Inclusion, Volume 1 (pp. 15-38). Academic Press.
3. Arner, D. (2017). Fintech: Evolution and regulation. Law and Financial Markets Review, 11(4), 234-240.
4. Arner, D.W., Barberis, J., & Buckley, R.P. (2016). 150 years of Fintech: An evolutionary analysis. JASSA, (3), 22-29.
5. Abduqodirov, A. A. (2020). Problems and prospects of development of digital technologies in the banking system of Uzbekistan. Архив научных исследований, (29).
6. Jumaev, N. X., & Xajimuratov, S. A. (2022). Digital Transformation in the Banking System: Challenges and Solutions. International Journal of Innovative Analyses and Emerging Technology, 2(2), 40-45.
7. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma'lumotlari. Bank tizimi daromadlilik ko'rsatkichlari, <https://cbu.uz/uz/statistics/bankstats/1844929/>